

Uj Nemzeti Színház.

Irta —ő.

Lassan-lassan el kell kezdenünk a bucsuzkodást a mi régi — s első — Nemzeti Színházunktól, melyet pár évvel ezelőtt Apponyi Albert gróf mint miniszter becsukatott. Mert vagy hetven évig helyt állott ugyanaz a ház, s bár egyszer a tetejét lesodorta a szél, de soha semmi baj vagy baleset színhelye nem volt. Hetven év mulva azonban el kezdtek félni s becsukták, mielőtt ujjaépítése terveit elkészítették volna. Emlékek sokasága, kegyelet, nagy idők érzete tapad ahhoz a házhoz. A nemzet áldozatkészsége, lelkesedése, a szívek heroizmusa, magának a színháznak művészi hőskora; a magyar színészetnek végleges betelepítése az uj fővárosba; a nemzet kivette az országban szerte kóborló Tália kezéből a vándorbotot s aránylag (akkor) fényes offhont adott neki. A vármegyék, a kaszinók, az átkos uralkodó osztály hozták ezt is létre, mint minden egyéb kulturai intézetet. Mikor épült, uriaszonyok beálltak napszámoskodni: téglát, homokot, maltert hordtak a kőműveseknek. Vörösmarty versei csendültek meg először benne. A színészet felvirágzása, egy színműirodalomnak keletkezése a művelt magyarok izlésének, a Vörösmartyak, Bajzák kritikájának ellenőrzése mellett

e házhoz van kötve. A főváros magyarságának első, döntő bélyege volt a Nemzeti Színház. Művészi, irodalmi csaták színhelye, hazafias tüntetések megszentelt háza... mindezek rajzanak a fejünkben, a mikor irnunk kell arról, hogy uj Nemzeti Színház készül. Az ujtás és nagyzás hóbortja ellen a *Budapesti Hirlap*-nak ütközeteket kellett megvívnia, hogy erről a kulturtörténeti helyről, a kegyelet földjéről, a melyet a lelkesedés egy pillanatában egy hazafi ajánlott fel a nemzetnek, el ne vigye más helyre a hivalkodás a magyar muzsa e templomát.

Ez a része a kérdésnek el van döntve. Pályázatot hirdetett a kormány az uj színház tervére s a jutalmazott pályaművek ki vannak állítva a műegyetem dísztermében, a hol mindenki, a ki érdeklődik irántuk, meg is nézheti. Megnézheti és gyönyörködhetik bennük. Mert a magyar építőművészet ünnepe ez a pályázat. A hányat jutalmaztak, mind alkalmas arra, hogy fölépüljön. A nem jutalmazottak közt is annyi volt az érdemes, egyben-másban jeles, hogy építőművészeink jelen nemzedékének dicsősége marad ez a pályázat. Hiszen harminc-negyven évvel ezelőtt alig mertünk volna ily feladatot hazai művészre bízni. Ma a színházépítés bonyolult művészetében teljesen jártas és otthonos művészeink vannak.

Nekem e helyen a feladatom a pályázat

eredményéről beszámolni s mikor hozzáfogok, nagyra vagyok páratlan hivatásom, az ujságíró mindentudásával. De ha e szerint mindent tudok, akkor azt is kell tudnom, hogy nem tartatom feladatomnak birói szuverénitással egy-két órai szemle után leítelni azt, a min művészek hónapokig dolgoztak, minek értéki rangballításán műbirák és szakértők napokig tündöttek és órákig vitatkoztak.

En tehát a zsüri ítéletébe bele nem konyeleskedem. Ez az ítélet annyiban szerény és óvatos is, hogy a kitüntetett pályamunkák szerzőit szűkebb versenyre szólítja, a mi csak használhat a leendő színháznak, mert nyilván mindenki javítani s nem rontani fog a maga művén.

Egy sokat vitatott kérdés volt, hogy miképpen álltassék be a színház a rendelkezésre álló területbe. Ugy-e, hogy homlokzata a Rákóczi-utra, vagy a Múzeum-körútra szolgáljon, vagy a sarokra essék. Érzésem szerint ezen nem érdemes elvi vitát kezdeni. En azt tartom művészeknek, a ki az adott viszonyok közt meg tud jól valamely problémát oldani. A probléma megoldható így is, meg úgy is, az utcákkal parallel, vagy átlóban. A színház problémájának sulya pedig nem az épület külsején, hanem a belsején van. A színház hivatása, hogy színművészetet produkáljon, és hogy a közönség nézze és élvezze a produkciót. A fődolog tehát kettő: a

szinpad és a nézőtér. A babér szerintem azé, a ki ezt a kettőt legjobban megoldotta, a mi azt jelenti, hogy oly szinpadot épít és kombinál a rajta folyó munkával, a mely lehetővé teszi a legjobb előadásokat, a legváltozatosabb kezelést, a legkényelmesebb ellátását mindennek, a mire szüksége van: diszlet, színész, világítás, hely és gyorsaság a változásban, az átalakulás könnyüség és kimeríthetlensége mellett.

A másik a nézőtér. Olyannak kell a nézőtérnek lenni, hogy az előadás teljes érvényességében jusson el minden zugába, a hol hallgató van. A jó szinpad és a megfelelő nézőtér az alapja a virágzó előadó-művészetnek épp úgy, mint a szinműirodalom fejlődésének. E kettő mellett minden egyéb hátraszorul, alárendelt jelentőséggel bír.

Különös, hogy az új színházaknál, a melyek husz-huszonöt éve épülnek, nem ezt vették tekintetbe. A bécsi Ringszínház katasztrófája megfélemlítette az embereket. Ma nem az az új színházak rendeltetése, hogy bennük jó előadást lehessen tartani, hanem hogy a publikum lehetőleg benne ne — égjen. Mintha fátuma volna a közönségnek, hogy ott égjen és a színháznak, hogy akkor égjen le, mikor tele van. Pedig a színházégek százaléka azóta sem csökkent, ellenben a legkivételesebb esetek közé tartozik a leégett színházak közül az, a melyik előadás alatt ég le. Mert hiszen akkor minden tele van örrel, emberrel, tüzoltóval s jóformán minden lángot, a mely gyújthat, egy-egy ember s egy-egy vizespokróc őriz. Ehhez járul, hogy a kigyuladt színház veszedelme nem is a bennégés,

hanem a pánik, a közönség fejvesztése.

Nevezetes, hogy az új színházi tervek művészei is, a mikor az embernek terveiket magyarázzák, ezen a ponton tudnak legtöbbet mondani. Pedig minden ilyen óvintézkedésnél biztosabb a közönség fegyelmezettsége, férfias lélekjelenléte. Ennek a tüztől való félelemnek lett áldozata majdnem valamennyi terven a — földszinti páholy. Nem lehet földszint páholy, mert a földszint csupa — kijárás. Hogy milyen lesz ezekben a színházakban a légvonal: azt csak akkor tudjuk meg, ha állani fog az épület. A mellett Budapesten szinte lehetetlen földszinti páholy nélkül lenni. Egy egész sereg ember inkább nem jár színházba. Ez itt a szokás. A színházi közönségnek pedig a kedvében kell járni. Színházat kell csinálni a közönségnek. Olyat, a melyet szeret és megszokott. Ujítást a kedve utvonálán kell hozni. Szokatlan, kelleetlen színház számára sokkal nehezebb közönséget csinálni, mint színházat a közönségnek.

A mi a szinpadot illeti, nagy feltűnést keltett az egyik pályaművön a Kéméndy ötlete, az eltolható szinpad. Ez a szinpad három szinpadból áll: egy a közönséggel szemben, egy-egy jobbra-balra e középső mellett. Ez három terület, sinekkel ellátva, a melyen két szinpad karikákon jár. A míg a középben játszanak, addig a jobboldali téren levő második szinpadra felállítják a következő szín diszletét és a mint a függöny leesett, a középső szinpadot egy nyomással eltörlék a baloldali térre, a jobboldali téren levő készen dekorált szinpadot a középére és folyhatik rögtön a játék tovább, míg ez alatt

most már a baloldali téren állítják föl a következő szín diszletét.

Ez igen egyszerűnek és praktikusnak látszik. Én azonban nem tudok benne más érdemet, mint hogy praktikus és egyszerű, a mi azonban egy szinpad rendeltetését ki nem meríti. Elsőbbed a fölvonásköz nemcsak arra való, hogy a diszletet fölállítsák. Egy kis lélekzetvételre a közönségnek is szüksége van. Egy nagyobb lélekzetvételre a játszó személyzetnek van szüksége. Azután ez a személyzet néha vagy szinte mindig át is öltözik felvonás közben, sőt gyakran újra festi is, vagy mint a színházban mondják, maszkirozza magát. Mindez tehát fölöslegesnek mutatja annak a boszorkányos gyorsaságnak a szükségét, mely a hármas szinpad főérdeme.

De nekem úgy tetszik, hogy az ilyen szinpadon csak igen egyszerű dekorációt lehet fölállítani. Szobákat, efféléket. Mélyebb, komplikáltabb, vagy éppenséggel látványosabb diszletek fölrakására alkalmatlan.

A francia szinpadnak — s az mégis csak a világon a vezér ezen a téren — két alaptanítása van: első, hogy a mit emberi kézzel el lehet végezni, ahhoz ne találjunk ki masinát. Mert semmiféle masina nem olyan biztos, mint az emberi kéz, a mely megérez minden kis akadályt és enged neki, s úgy végzi a munkát, míg a masina nem érez meg semmit, hanem tör és zuz, ha mi akadály van, még ha emberi erőt is.

A másik alaptétel, hogy a szinpad minden porcikája mozdítható legyen. Kiszedhető,

betehető, áthelyezhető és minden kigondolható változásra alkalmas. Hova lesznek a látványosságok, tündérségek, sülyesztők s minden egyebek e korlátolt három szinpad mellett. Ki tudja követni az írók és rendezők fantáziáját? Ki tudja tíz év, vagy csak egy év múlva is, mit fogunk egy szinpadtól követelni? Mi szoritotta nagy terveivel a német Reinhardot máris hol a cirkuszba, hol a bécsi rotundába? Nem fért el a modern színházban. Hátha még a mai szinpad teljesítő képességét, proteuszi átalakuló természetét korlátozzuk? Sem a forgó szinpad, sem az aszfaleia monstruózus gépezete, sem a hármas-szinpad ötlete nem felel meg a szinpad igazi hivatásának, melynek nem az a föladata, hogy abszolút egyszerű és praktikus legyen, hanem az, hogy a színész, szindarab, költői fantázia minden kalandozásának befogadására készen álljon. Egyszerűsége és praktikus volta abból álljon, hogy egy óra alatt mindenestül fölforgatható, elhordható, átalakítható legyen és készen ama rohamos fejlődés befogadására, melynek a modern színházi életben szemtanúi vagyunk.

A pályaművekről íme nem írtam semmit. A közönség nézni fogja e terveket, olvasni is fog rólok a lapokban. A mit én írtam, arra való, hogy szempontokat találjon, a mikor ítélni kíván a tervekről. Szerettem volna írni a pályaművekről. De azok neve közzájön forog ma s szükségese mindenik a magyar műépítők céhének, a mely nem áll hátrább tudásban, izlésben, találékonyaságban, mint bármely országé Európában.